

Notat

Til: Alle ansatte

Fra: Rektor

Dato: 19.4.24

Ny lov om universiteter og høyskoler

1. Innledning

I dette notatet redegjøres det for hovedtrekkene i den nye loven om universiteter og høyskoler. Innledningsvis orienteres det om bakgrunnen for den nye loven. Deretter gis det en oversikt over de viktigste endringene i loven, før det avslutningsvis gis en mer detaljert orientering om konsekvenser for KHiO.

2. Bakgrunn

Regjeringen fremmet et forslag til ny lov om universiteter og høyskoler (Prop. 126 L (2022-2023)) 16.6.2023. Forslaget er et resultat av en lengre prosess, som startet med at Solbergregjeringen oppnevnte et lovutvalg 22.6.2018. Lovutvalget skulle særlig vurdere:

- Forenkling av regelverk, struktur og språk
- Forholdet til tilgrensede lov- og regelverk som sektoren må forholde seg til
- Bestemmelsene om studentenes rettigheter, læringsmiljø, plikter, eksamen og klage
- Bestemmelser om ansettelse, herunder spørsmålet om midlertidighet

Lovutvalget la frem NOU 2020:3 Ny lov om universiteter og høyskoler 13.2.2020. I tillegg la et annet utvalg, det såkalte Kierulf-utvalget, frem NOU 2022:2 «Akademisk ytringsfrihet - God ytringskultur må bygges nedenfra, hver dag», som belyste forhold knyttet til akademisk frihet med spesielt fokus på formidling. Basert på dette, la Kunnskapsdepartementet frem et forslag til ny lov om universiteter og høyskoler. Forslaget har vært på en omfattende høring. I januar 2023 la en ekspertgruppe frem en rapport med forslag til Kvalitets- og akkrediteringskrav for norske universiteter, som blant annet foreslo justeringer i krav til akkreditering som universitet og vitenskapelig høyskole.

Regjeringens forslag bygger på disse prosessene, samt på Støre-regjeringens politiske føringer, spesielt om fullmakter for nedleggelse av studiesteder og om norsk som fagspråk.

Den nye loven består i hovedsak av to hovedelementer:

- en ny struktur, herunder justering av hva som reguleres i lov og i forskrift
- forslag til materielle endringer på en rekke områder

Stortingets utdannings- og forskningskomité avga Innst. 169 L (2023-2024) til Stortinget 30.1.24. Loven er behandlet to ganger i Stortinget, første gang 6.2.2024 (lovvedtak 43 (2023-2024)) og andre gang 13.2.24. Stortinget har dermed vedtatt en ny lov om universiteter og høyskoler, og lovsaken er ferdigbehandlet.

Loven trer i kraft fra det tidspunktet Kongen (Kongen i statsråd) bestemmer. Loven ble sanksjonert i statsråd 8.3.24, og det er fastsatt at den nye loven vil tre i kraft 1.8.24.

3. Hovedelementer i den nye loven

3.1 Ny struktur

Lovforslaget har en vesentlig annen struktur enn gjeldende lov. De strukturelle forskjellene fremkommer av tabellen under.

Nåværende struktur	Forslag til ny struktur
Del I. Fellesbestemmelser	1. Formål og virkeområde
1. Lovens formål og virkeområde	2. Virksomhet og ansvar
2. Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen – NOKUT	3. Akkreditering, kvalitetssikring og grader mv.
3. Faglige bestemmelser – akkreditering	4. Organisering og ledelse ved statlige institusjoner
4. Studentenes rettigheter og plikter	5. Organisering og ledelse ved private institusjoner
5. Klage	6. Statstilskudd, egenbetaling og tilsyn med private universiteter og høyskoler
6. Ansettelse	7. Ansettelse
7. Diverse bestemmelser	8. Opptak til høyere utdanning
Del II. Private universiteter og høyskoler	9. Godkjenning av utdanning og kompetanse
8. Diverse bestemmelser – private institusjoner	10. Læringsmiljø, studentrettigheter og studentrepresentasjon
Del III. Statlige universiteter og høyskoler	11. Undervisning, eksamen, sensur, klage og vitnemål
9. Styret	12. Regler om adferd og reaksjoner
10. Rektor. Administrerende direktør	13. Doktorgradsutdanninger
11. Ansettelsesforhold	14. Institusjonens nemnd for studentsaker og klagebehandling
12. Forskjellige bestemmelser	15. Nasjonale databaser, rapportering mv.
Del IV. Diverse bestemmelser	16. NOKUT
13. Sluttbestemmelser	17. Diverse regler

Den vesentligste forskjellen i strukturen er:

- redusert omfang av regulering av statlige universiteter og høyskoler knyttet til styre, organisering og ledelse
- økt omfang av regulering av private universiteter og høyskoler knyttet til statstilskudd, egenbetaling og tilsyn
- tydeligere lovregulering av studenters rettigheter og plikter (egne nye kapitler om opptak, godkjenning, læringsmiljø, studentrettigheter, undervisning, eksamen og oppfølging)
- egen omtale av doktorgradsutdanninger
- endret rekkefølge på kapitler
- justering av hva som reguleres i lov og i forskrift

3.2 Materielle endringer

Den nye loven om universiteter og høyskoler skal blant annet bidra til å adressere følgende punkter:

1. Nedleggelse av studiesteder er en politisk beslutning
2. To sensorer på eksamen
3. Styrket vern om akademisk frihet
4. Innstramming av reglene for midlertidige ansettelse
5. Tydeligere regler for fusk
6. Styrking av norsk fagspråk

Den nye strukturen og de materielle endringene i loven vil berøre alle institusjoner, men forslagene vil ha ulik effekt og relevans for hver enkelt institusjon. Nedenfor følger en oversikt over i hvilken grad endringene vil ha relevans for KHiO.

4. Konsekvenser for KHiO

4.1 Nedleggelse av studiesteder

Hensikten med ny regulering er at en institusjons ønske om nedleggelse av et studiested kan ha konsekvenser for samfunns- og arbeidsliv, og at slike vedtak hører hjemme i et politisk organ (Kongen i statsråd).

KHiO er samlokalisert i Oslo og har ikke flere campus. Nedleggelse av et studiested fremstår ikke som en relevant problemstilling, og endringen vurderes derfor ikke å ha relevans for KHiO.

4.2 To sensorer på eksamen

Hensikten med endringen om to sensorer på eksamen, er å sikre tilliten til vurderingen av studentens prestasjon. Regjeringen har tidligere foreslått to sensorer på alle emner hvor karakteruttrykket er A til F. Ettersom KHiO primært anvender karakteruttrykket bestått/ikke bestått, var ikke dette forslaget spesielt inngripende for KHiO.

I det nye loven går regjeringen bort fra det opprinnelige forslaget, og begrenser bruk av to sensorer til:

- Bacheloroppgaven eller lignende selvstendige arbeid på lavere grad
- Eksamener som alene utgjør 15 studiepoeng eller mer
- Ikke-etterprøvbare eksamener, slik som muntlig eksamen og eksamener i utøvende kunst

Det ble tidligere stilt krav om at minst én av sensorene skal være uten tilknytning til den delen av utdanningen der vedkommende skal være sensor. Dette kravet videreføres ikke. Endelig opprettholdes det tidligere kravet til to sensorer på den selvstendige masteroppgaven på høyere grad, og kravet om ekstern sensor på høyere grad videreføres.

Begrepet "eksamen" er knyttet til avsluttende vurdering i et emne. KHiO gjennomfører årlig vurdering i mange emner hvor den avsluttende vurderingen har element av muntlig eksamen og/eller av eksamen i utøvende kunst. Mange av disse vurderingene gjennomføres i dag med én sensor. Konsekvensen av en øking til to sensorer, vil være en betydelig merbelastning for KHiO, også selv om begge sensorene kan være interne. Dersom flere fagansatte enn i dag skal være sensorer, vil det påvirke prioriteringen av fagansattes arbeidsplaner i vesentlig grad, og være en ressursmessig utfordring for KHiO.

4.3 Styrket vern om akademisk frihet

Hensikten er å gjøre yringsrommet i academia bredere og å legge til rette for at alle skal tørre å ytre seg. Loven styrker universiteter og høyskolars ansvar for å verne dem som utøver den akademiske friheten. En ny formulering tydeliggjør den individuelle formidlingsfriheten på lik linje med undervisnings- og forskningsfriheten. Dette understreker at formidling (akademisk formidling i vid forstand) er både en individuell rett og et individuelt ansvar.

En styrket lovfesting av institusjoners ansvar for å verne forskeres utøvelse av akademisk frihet, vil kreve at også KHiO tydeliggjør hvordan institusjonen sikrer akademisk yringsfrihet.

4.4 Innstramming av reglene for midlertidige ansettelser

Hensikten er å sikre at hovedregelen i Norge om fast ansettelse også gjelder i academia, og at midlertidig kompetansebehov normalt håndteres etter de vanlige reglene i statsansatteloven. Derfor

foreslås innskrenkninger i universiteter og høyskolars hjemmel til midlertidig ansettelse i forhold til i dag på to områder:

a. Åremål - kunstnerisk kompetanse

I dag har institusjonene hjemmel til ansettelse på åremål når skapende eller utøvende kunstnerisk kompetanse inngår som et vesentlig element i kompetansekravet. Ingen kan være ansatt på åremål etter dagens bestemmelse i en sammenhengende periode på mer enn 12 år.

I den nye loven opprettholdes hjemmelen til ansettelse på åremål knyttet til skapende eller utøvende kunstnerisk kompetanse, men muligheten til å ansette i slike stillinger begrenses til én åremålsperiode (fire til seks år). Hensikten er å unngå at enkeltpersoner blir sittende for lenge i åremålsstillinger.

b. Åremål - postdoktorer

Åremålsperioden for postdoktorer fra endres fra to til fire år til tre til fire år.

Muligheten for ansettelse på åremål basert på kunstnerisk kompetanse, er svært viktig for å sikre kvaliteten i høyere kunstutdanning:

- Fagområdet kunst er i rask utvikling og fagfeltenes orientering endrer seg raskt. Dette er endringer som på en helt annen måte enn for vitenskapsfag berører selve den grunnleggende faglige innretningen. For at norske kunstutdanningsinstitusjoner skal være relevante i det internasjonale utdanningssamfunnet, må de være i stand til å justere institusjonenes kompetanseprofil i takt med utviklingen, for å kunne levere kunstutdanninger og kunstnerisk utviklingsarbeid av høy kvalitet.
- KHiO har mange små og spesialiserte fagfelt, og enkelte spesialiteter kan være besatt av bare én enkelt fagperson. Å måtte binde opp slike faglige spesialiteter til faste ansettelser i opptil 30-40 år, innenfor en kunstverden som er i rask utvikling, vil være faglig uforsvarlig.
- Kunstutdanningene er avhengige av en dynamisk interaksjon med det profesjonelle kunstlivet. Åremålsansettelser er en uvurderlig del av denne interaksjonen. KHiO har behov for å kunne tilsette fagpersoner som har ambisjoner om og evne til å opprettholde aktivt skapende og utøvende kunstnerisk virksomhet. KHiO har også behov for ansatte som har kontakt med relevante nasjonale og internasjonale faglige nettverk, også utenom akademien.

Det er således positivt at hjemmelen til å ansette på åremål ikke fjernes i den nye loven.

I tillegg til ovenstående behov for ansettelse i åremål basert på kunstnerisk kompetanse, er det også viktig for KHiO å kunne bygge kontinuitet i fagmiljøet, utvikle forskningssamarbeid og utvikle erfaring med veiledning av master- og doktorgradsstudenter. Dette ivaretas i dag delvis med faste stillinger, men også ved å ha muligheten for å ansette samme person i flere åremålsperioder, samlet opptil 12 år.

KHiO vil som en konsekvens av den nye loven, i stor grad miste muligheten til å kunne kombinere utvikling av fagmiljø med å kunne justere kompetanseprofil.

KHiO har ikke postdoktorer, så endringen i åremålsperioden for disse er ikke relevant for KHiO.

4.5 Tydeligere regler for fusk

Hensikten med lovendringen er å tydeliggjøre reglene for fusk. Loven viderefører en utestengningsperiode på inntil ett år, men innfører en ny regel om inntil to års utestengelse for særlig grove tilfeller. Samtidig tydeliggjøres at skyldkravet er forsett eller grov uaktsomhet, og det presiseres at regler for uredelig opptreden og fusk også skal gjelde ved obligatoriske aktiviteter.

I lovproposisjonen redegjøres det for at det er store forskjeller mellom institusjonene når det gjelder hvordan regelverket forstås. Blant annet foreslår departementet en mer nyansert tilnærming til såkalt «selvplagiat», altså gjenbruk av eget arbeid. Gjenbruk av upublisert arbeid, og arbeid som ikke har gitt uttelling, bør framover ikke regnes som fusk. Lovforslaget formulerer likevel ikke noe konkret om «selvplagiat», men departementet forventer at institusjonene får til større grad av samordning.

KHiO har til nå ikke hatt mange saker om fusk. Fremveksten av kunstig intelligens kan føre til en økning av både antallet og kompleksiteten i saker om fusk ved alle universiteter og høyskoler, herunder ved KHiO. Selv om saker om fusk eventuelt vil kunne øke og bli mer komplekse fremover, forventes lovendringene i seg selv ikke å ha vesentlig relevans for KHiO.

4.6 Styrking av norsk fagspråk

Hensikten med lovendringen er å motvirke det «domenetapet» som har skjedd ved at stadig mer undervisning, spesielt på masternivå, foregår på engelsk og at det er en stigende andel masteroppgaver som skrives på engelsk. Loven fastslår at undervisningsspråket i Norge er norsk eller samisk, og at unntak kan gjøres dersom det er faglig begrunnet. Institusjonene kan selv definere den faglige begrunnelsen.

Den nye loven inneholder en hjemmel til å kunne gi forskrift om institusjonenes ansvar for norsk fagspråk. Basert på den nye loven, kan en slik forskrift inkludere forhold som at:

- studenter skal få rett til å levere bachelor- og masteroppgave på norsk
- studenter skal få kompetanse i norsk fagspråk
- det skal stille krav om norsk kompetanse på nivå B2 innen 3 år for fast ansatte med undervisningsoppgaver
- det skal ved ansettelse av doktorgradsstipendiater og postdoc som ikke har norskkompetanse ved ansettelsen, stilles krav om gjennomføring av norskopplæring tilsvarende minst 15 studiepoeng

KHiOs språkpolitikk fastsetter allerede en del krav om norsk fagspråk, herunder at administrasjonsspråket er norsk, og at det ved ansettelse skal stilles krav om at ansatte oppnår en viss norskkompetanse innen rimelig tid. Strengere krav enn dette kan innebære en ressursmessig belastning knyttet til norskopplæring. Det kan også innebære en risiko for at fagpersoner som ønskes for å sikre kvaliteten i utdanningene, men som ikke behersker norsk, ikke finner det attraktivt å søke stilling ved KHiO.

4.7 Endringer knyttet til kunstnerisk kompetanse og kunstnerisk utviklingsarbeid

Øvrige endringer knyttet til kunstnerisk kompetanse og kunstnerisk utviklingsarbeid som har relevans for KHiO:

a. Philosophiae doctor i kunstnerisk utviklingsarbeid

Frem til 2018 fantes bare én doktorgrad i Norge (philosophiae doctor (ph.d.)). Denne graden kunne tildeles innen en lang rekke fagområder. I 2018 ble doktorgrad i kunstnerisk utviklingsarbeid etablert

som egen doktorgrad. Den nye loven følger opp denne endringen med en ny formulering om gradssystemet i Norge:

§ 3-7 Gradssystemet

Gradssystemet består av gradene bachelor, master og philosophiae doctor (ph.d.) eller philosophiae doctor i kunstnerisk utviklingsarbeid (ph.d. i kunstnerisk utviklingsarbeid)

Det fremstår som en fordel for KHiO at det særegne med den nye doktorgraden i kunstnerisk utviklingsarbeid er tydeliggjort i loven. Det bidrar til å bygge forståelsen for at det finnes to doktorgrader i Norge, en doktorgrad som er basert på vitenskapelige metoder og forskning, og en annen doktorgrad som er basert på kunstneriske metoder og kunstnerisk utviklingsarbeid.

b. Endring av begrepet "undervisnings- og forskningsstilling" til "vitenskapelig stilling".

Begrepet "undervisnings- og forskningsstilling" er endret flere steder i loven til "vitenskapelig stilling". Hensikten er å understreke at begrepet begrenser seg til dem som ikke er teknisk og administrativt ansatte. Endringen ikke er ikke ment å ha realitetsendringer.

Det følger av Forskrift om ansettelse og opprykk i undervisnings- og forskerstillinger, at forskriften omfatter stillinger basert både på vitenskapelige og kunstneriske kvalifikasjoner. (§1-1 (2)). Det er en fordel at loven benytter et inkluderende begrep for disse stillingene, slik at det er klart at stillingene inkluderer ansettelse på vitenskapelig og kunstnerisk kompetanse. Begrepet "vitenskapelige stillinger" er ikke et inkluderende begrep. Derfor fremstår det uheldig å etablere begrepet "vitenskapelig stilling" som en samlebetegnelse for stillinger som er basert både vitenskapelige og kunstneriske kvalifikasjoner.

c. Endring av begrepet "faglig frihet og ansvar" til "akademisk frihet og ansvar"

I den nye loven er begrepet "faglig frihet" endret til "akademisk frihet og ansvar". Det understrekes at paragrafen ikke bare er ment å omhandle den faglige friheten og ansvaret, men de fleste aspekter av den akademiske friheten og ansvaret – institusjonelt og individuelt, til undervisning, forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid, og formidling.

I noen sammenhenger anvender debattanter begrepet "akademisk" som om det er begrenset til vitenskapelige forhold og metoder. Det kan føre til en forestilling om at begrepet "akademisk" står i et motsetningsforhold til "kunstnerisk", herunder til kunstneriske metoder, kunstnerisk utviklingsarbeid og til høyere kunstutdanning. Departementets understreking av at begrepet "akademisk" i lov om universiteter og høyskoler er ment å inkludere kunstnerisk utviklingsarbeid, kan bidra til å avvise slike forestillinger. Det kan bidra til å til å understreke at både vitenskapelige og kunstneriske metoder, og både forskning og kunstnerisk utviklingsarbeid er likeverdige elementer i norsk høyere utdanning og i lov om universiteter og høyskoler. Likevel fremstår dagens begrep "faglig frihet" som mer egnet enn begrepet "akademisk frihet" til å tydeliggjøre dette.

5. Nærmere om konsekvensene av endringen i bestemmelsen om ansettelse i åremål knyttet til skapende eller kunstnerisk kompetanse

Som redegjort for under punkt 4.4 a, opprettholdes hjemmelen til ansettelse på åremål knyttet til skapende eller utøvende kunstnerisk kompetanse i den nye loven, men muligheten til å ansette i slike stillinger begrenses til én åremålsperiode (fire til seks år). Et spørsmål som dukker opp som en konsekvens av denne endringen, er hvordan KHiO skal forholde seg til endringen i forhold til ansettelser etter dagens lov som gir mulighet for sammenhengende ansettelse inntil tolv år.

Den nye loven skal, som nevnt innledningsvis, tre i kraft fra 1.8.2024. Det er ikke gitt overgangsregler i selve loven, men departementet er i § 17-3 siste setning gitt hjemmel til å gi forskrift med overgangsregler. Det er per dato ikke gitt forskrift med overgangsregler.

I de tilfellene KHiO velger å utlyse en stilling som et åremål, har KHiO praktisert seksårige åremålsperioder. Ved overgangen fra én lov til en annen fra et definert tidspunkt, kan det oppstå noen uklarheter knyttet hvordan KHiO skal håndtere overgangen knyttet til åremålsstillinger.

Ansatte som i dag er ansatt i et åremål på seks år, kan ikke ansettes i et nytt åremål etter 1.8.24. Dette gjelder selv om det i den stillingsutlysningen som lå til grunn for den første åremålsperioden, var inntatt en setning om at det var mulighet for forlengelse etter utlysning. KHiO må, som alle andre, hensynta rettsutviklingen og forholde seg til den i sin personalforvaltning.

Avslutningsvis nevnes for sikkerhets skyld at begrensningen på én åremålsperiode ikke får betydning for ansettelseskontrakter som er inngått før loven trer i kraft.